

2-казус

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни заҳарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада заҳар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдига қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади.

Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди.

Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг).

Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳар бирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг.

J a v o b : Ob'ektiv va sub'ektiv elementlarga zaruriy va fakultativ belgilar xosdir. Jinoyat tarkibi belgilari o'zaro bir-biri bilan bog'liq. Agar qilmishda bitta belgi bo'lmasa ham, jinoiy javobgarlik uchun asos bo'lmaydi.

Jinoyat tarkibi belgilari quyidagilar:

- jinoyat ob'ekti;
- jinoyatning ob'ektiv tomoni;
- jinoyat sub'ekti;
- jinoyatning sub'ektiv tomoni.

Har bir jinoyat tarkibida elementlarni tashkil etuvchi belgilar mavjud bo'lib, ular muayyan jinoyat tarkibiga xosdir.

Jinoyat ob'ekti – jinoiy tajovuz qaratilgan va ana shu tajovuz orqali unga zarar yetkazilishi mumkin bo'lgan ijtimoiy munosabatdir. Jinoyat

ob'ekti har bir jinoyat tarkibining zaruriy elementi hisoblanadi. Jinoyat har bir jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga, masalan, shaxsning hayoti, sog'lig'i, qadr-qimmatiga, davlat manfaatlari sohasiga, mulkchilik huquqini amalga oshirishga, odil sudlovni amalga oshirishga, xo'jalik yoki iqtisodiy faoliyat va boshqalarga ziyon yetkazadi.

Ushbu jinoyatda jinoyat ob'ekti shaxsning hayotiga qaratilgan.

Jinoyat tarkibi ob'ektiv tomonining fakultativ belgilari quyidagilar: jinoyat sodir qilish joyi, vaqti, holati, usuli, quroli va vositasi kabilardir.

Jinoyat sodir etilgan joy - bu jinoyat sodir qilingan chegaralangan hudud, joy, geografik nuqta bo'lib, ularga masalan, uy-joy, o'rmon, ombor va shu kabilar kirishi mumkin. Ushbu jinoyatda jinoyat sodir etilgan joy jabrlanuvchining o'zi yashaydigan uy.

Jinoyat sodir qilish quroli va vositasi - moddiy dunyo ne'matlari bo'lib, ular yordamida shaxs jinoyat sodir qiladi. Jinoyat tarkibi ob'ektiv tomonining belgilari, xususan jinoyat sodir etish quroli va vositalaridan ko'pchilik hollarda jinoyat izini yashirish va jinoyatning sodir etilishini osonlashtirish uchun foydalanadilar. Shu bilan birgalikda sodir etilgan jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini oshirishga olib keladi. Ularning birgalikda o'rganilishiga sabab esa ularning bir butunni tashkil etishidadir. Jinoyat sodir qilish quroli jinoyat sodir qilish vositalarining bir qismi deyiladi. Ushbu vaziyatda jinoyat quroli sifatida Komila zahar solingan kotletlardan foydalanadi.

Sodir etilgan jinoyatning ijtimoiy xavfliligini aniqlashda muayyan jinoiy xatti-harakatni sodir etishdagi barcha holatlar (ayb shakli, jinoyatni sodir etish usuli, sababi, vaziyati va bosqichi, kelib chiqqan oqibatning og'irligi, jinoyat ishtirokchilaridan har birining ishtiroki darajasi va xususiyati va hokazo) majmuiga asoslanishi kerak.

Komila ichkilikboz eridan qutulish maqsadida erining uyga ko'p ichib kelishi joniga tekkannligi sababli o'z erini o'ldirmoqchi bo'ladi va erini o'ldirish uchun o'zgacha uslub ya'ni zaharli kotletlardan jinoyat quroli, jinoyat joyi sifatida

esa uning yashaydigan uyini tanlaydi.

Jinoyat tarkibining sub'ektiv tomoni - Jinoyat qonunida jinoyat deb belgilangan ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxsning o'z qilmishiga bo'lgan ruhiy munosabati. Jinoyat tarkibida sub'ektiv tomonning bo'lmashligi jinoiy javobgarlikni istisno qiladi. Ushbu jinoyatda sub'ektivning ya'ni Komilaning maqsadi ichkilikboz eridan qutulish bo'lgan.

Jinoyatning kvalifikatsiyasi uchun sub'ektiv tomonning ahamiyati quyida ko'rsatilgan:

birinchidan, sub'ektiv tomon - har qanday jinoyatning zaruriy shartidir. Uning yo'qligi qilmish jinoiyligini istisno qiladi;

ikkinchidan, tegishli jinoyat tarkibining sub'ektiv tomoni va uning barcha belgilarining to'g'ri o'rganilganligi jinoyatni to'g'ri va asosli kvalifikatsiya qilishning zaruriy shartidir;

uchinchidan, sub'ektiv tomonning to'g'ri belgilanganligi aybdor shaxsga nisbatan jinoiy javobgarlik, jazo yoki ozodlikdan mahrum qilish muddatini to'g'ri belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi;

to'rtinchidan, sub'ektiv tomonning to'g'ri belgilanishi qonuniylilikni ta'minlash va mustahkamlashning zaruriy shartidir.

Ayb uchun javobgarlik prinsipi, ya'ni shaxsning faqatgina o'zi sodir qilgan jinoyati uchun javobgarlik prinsipi Jinoyat kodeksi 9-moddasida nazarda tutilgan. Ayb jinoiy javobgarlik va jazoning zarur sub'ektiv talabidir¹.

Ayb - jinoyat sodir qilgan shaxsning Jinoyat qonunida belgilangan ijtimoiy xavfli qilmishi va uning oqibatiga bo'lgan qasd yoki ehtiyotsizlik ko'rinishidagi ruhiy munosabatidir. Aybning ruhiy munosabat sifatida elementlari onglilik va irodalilik bo'lib, ular birgalikda aybni shakllantiradi.

Jinoyat motivi deyilganda inson faolligi manbasi, ichki yo'naltiruvchi vosita tushuniladi. Motiv sub'ektivni o'z maqsadlari sari yo'naltiruvchi kuch hisoblanadi. U ma'lum inson ehtiyojlari va qiziqishlaridan yuzaga keladi va shaxsni jinoyat sodir qilishga yo'naltiradi. Erining doim uyiga ichib kelishi va

¹ Jinoyat kodeksi 9-moddasi

ichkilikbozligidan to'nganligi sababli u ushbu jinoyatni sodir etishga tayyorgarlik ko'ra boshlaydi.

O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqining muhim xususiyatlaridan biri sub'ektning aqli rasoligi, ya'ni aybdorning o'z harakatini boshqara olganligi va harakati tufayli kelib chiqqan oqibatning ijtimoiy xavfliligini anglashdir.

Jinoyat sub'ekti – ijtimoiy xavfli qilmish sodir qilgan, qonun bilan belgilangan yoshga etgan aqli raso jismoniy shaxs tushuniladi. Jinoyat sub'ekti jinoyat tarkibining ajralmas qismidir. Boshqacha qilib aytganda jinoyat sodir qilgan shaxs bo'lmasa, o'z-o'zidan jinoyat ham bo'lmaydi. Jinoyat sub'ekti va uning belgilari Jinoyat kodeksi Umumiy qismi 4-bobi "Javobgarlikka tortiladigan shaxslar"²da to'liq mustahkamlab ko'rsatilgan. Bu belgilarni jinoyat umumiy sub'ektiga tegishli belgilar deb nomlash qabul qilingan.

Uchta asosiy belgining birligi jinoyat sub'ektini tavsiflaydi:

- jismoniy shaxslik;
- aqli rasolik;
- qonun bo'yicha belgilangan yoshga etganlik

Asosiy jinoyat tarkibi - bu shunday jinoyat tarkibiki, uning belgilari shunday jinoyat yoki jinoyatlar guruhidagi barcha jinoyatlar uchun xosdir (masalan, Jinoyat kodeksi 97-moddasining birinchi qismida nazarda tutilgan jinoyat tarkibi). Oddiy tarkibli jinoyatlarda sodir etilayotgan jinoyatning har biri uchun xarakterli belgilar ko'rsatilmay, jinoyatning nomi aytiladi, xolos.

Oddiy tarkibli jinoyat - bir ob'ekt, bir qilmish, bir oqibat va bir ayb shakliga ega jinoyat tarkibidir (masalan, Jinoyat kodeksi 97-modda 1-qismi)

Ob'ektiv tomonning xarakterlovchi uchinchi belgi jinoyatning shaxsiga bog'liq bo'lmagan holatga ko'ra, tugallanmay qolishidir. Jinoyatning tamom bo'lishiga to'sqinlik qilgan turli xil holatlarni bir narsa birlashtiradi, ularning har biri jinoyatchining xohishiga bog'liq bo'lmagan holatlarga ko'ra yuzaga keladi. Aynan shu belgi suiqasdning yuqorida ko'rsatilgan ob'ektiv

² Jinoyat kodeksi Umumiy qismi 4-bobi

belgilarini birlashtirib, uni jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytishdan farqlash imkonini beradi.

Qonun chiqaruvchi ayni holda jinoiy qilmish aybdor jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytganini tufayli emas, balki aybdorga bog'liq bo'lmagan ob'ektiv sabablarga ko'ra oxiriga yetmay qolishini maxsus ta'kidlab o'tadi. Shu sababli, jinoyat sodir etishga suiqasd qilish jinoiy javobgarlikka sabab bo'lmaydi deb ta'kidlab o'tilgan Komilaning advokati esa Komilaga aynan manashu Jinoyat Kodeksining 26-moddasini qo'llashni taklif etadi. Agar Komila o'z erini o'ldirish uchun tayyorlagan zaharli kotletlarni ya'ni jinoyat qurolini tayyorlash vaqtida uning oqibatlarini ongli ravishda bilib ushbu suiqasdni qilishdan qaytganida edi Komilaning advokati aytgan Jinoyat Kodeksi 26-moddasi ya'ni jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish bo'lar edi.

Jinoyat sodir etishga qasd qilish faqat jinoyat tarkibi bo'lishi uchun zarur barcha unsurlardan faqat bittasi – jinoiy harakat oqibati bo'lmagan holdagina mavjud bo'ladi.

Jinoyat sodir etishga suiqasd qilishning sub'ektiv tomoni faqat to'g'ri qasdda ifodalanadi. Aybdor jinoyat sodir etishga suiqasd qilishda muayyan ijtimoiy xavfli qilmish sodir etayotganini anglaydi va jinoyatni mantiqiy yakuniga etkazish, zarur jinoiy natijaga erishishni xohlaydi. Jinoyatning ob'ektiv tomonini yakunlamaganini, u hali mo'ljallagan harakatlarning barchasini bajarmaganini, ko'zlagan maqsadiga hali erishmaganini shaxs anglaydi. Ushbu jinoyat bunga yaqqol misol bo'la oladi.

Tamom bo'lgan suiqasdda jinoiy maqsadga erishish uchun aybdor o'ziga bog'liq bo'lgan barcha harakatlarni qiladi, ammo uning o'ziga bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra jinoyat oxiriga yetkazilmaydi. Tamom bo'lgan suiqasdnining muhim xususiyati shundan iboratki, shaxs amalga oshirishni mo'ljallagan barcha harakatlarni sodir etadi, ammo jinoiy natijaning in'ikosi izchil harakatlar doirasidan chetda qoladi. Aybdor erishishga intilgan haqiqiy oqibat mavjud bo'lmaydi. Misol uchun, sub'ekt o'ldirish maqsadida jabrlanuvchiga zahar berdi, lekin ayrim sabablarga ko'ra jabrlanuvchi zaharni iste'mol qilmadi.

Komila o`zining ichkilikboz eridan qutulish maqsadida uni o`ldirishga tayyorgarlik ko`radi,erini o`ldirish uchun zaharli kotletlardan jinoyat quroli sifatida foydalanadi.Jinoyat qilishga undagan sabab erining ichkilikbozligi bo`ladi.Lekin afsuski Komilaning suiqasdi ayrim sabablarga ko`ra amalga oshmay qoldi (Jinoyatchi jinoiy oqibat yuz berishini xohlamagan holda jinoyatga tayyorgarlik ko`rishi yoki suiqasd qilishi mumkin emas.Sub`ektga bog`liq bo`lmagan holatlarga ko`ra, jinoiy natijaning mavjud emasligi tamom bo`lgan va tamom bo`lmagan jinoyat o`rtasidagi chegara hisoblanadi. Jinoyatga tayyorgarlik ko`rish va suiqasd qilish har qanday jinoiy oqibatning yuz berishini istisno etadi. Aynan jinoiy oqibatning yuz bermaganligi tamom bo`lgan va tamom bo`lmagan jinoyatlar o`rtasidagi farqni belgilab beradi.³⁾ **Jinoiy oqibatlar sub`ektga bog`liq bo`lmagan holatlarga ko`ra kelib chiqmagan holda jinoyat sodir etishga qasd qilish mavjud bo`ladi.Komila jinoiy natijaga erishish uchun lozim deb topgan barcha ishlarni qilgan, ammo ko`zlangan oqibat kelib chiqmagan – zaharli kotletlarni eri do`stinikida ovqatlanib kelganligi uchun yemagan va ushbu suiqasd jinoyat takibining zaruriy belgisi jinoiy oqibat ro`y bermaganligi sababli ahamiyatga ega bo`ladi va moddiy tarkibli jinoyat deb baholanadi.**

³ Jinoyat huquqi M.H.Rustamboyev

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytamanki Komila o'z erini o'ldirishga uringani uchun Jinoyat Kodeksining

25-modda. Jinoyatga tayyorgarlik ko'rish va jinoyat sodir etishga suiqasd qilish

Shaxsning qasddan qilinadigan jinoyatni sodir etish yoki yashirish uchun shart-sharoit yaratuvchi qilmishi o'ziga bog'liq bo'lmagan holatlarga ko'ra sodir etilishi boshlangunga qadar to'xtatilgan bo'lsa, bunday qilmish jinoyatga tayyorgarlik ko'rish deb topiladi.

Qasddan sodir etiladigan jinoyat boshlanib, shaxsga bog'liq bo'lmagan holatlarga ko'ra oxiriga yetkazilmagan bo'lsa, jinoyat sodir etishga suiqasd deb topiladi.

97-modda. Qasddan odam o'ldirish

Qasddan odam o'ldirish —

o'n yildan o'n besh yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Jinoyat Kodeksi 25,97-modda⁴ 1-qism bilan javobgarlikka tortiladi. Sababi u o'z erini ichkilikbozligi uchun o'ldirmoqchi bo'ladi lekin ayrim sabablarga ko'ra uning suiqasdi oxiriga yetmadi va tamom bo'lgan suiqasd sifatida baholandi.

Uning advokati Komila Jinoyat Kodeksining 26-moddasiga ko'ra jinoiy javobgarlikka tortilmasligi kerak chunki Komila eriga kotletlarni yeyishga majburlamagan deydi. Lekin Jinoyat Kodeksining 26-moddasini sharhlaydigan bo'lsak:

Muayyan hollarda jinoyat sodir etishni boshlagan va uni tamomlash uchun barcha zarur imkoniyatlarga ega bo'lgan shaxs uni sodir etishdan qaytadigan bo'lsa, bu jinoyat huquqida jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish deb topiladi.

Jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish⁵– ijtimoiy xavfli, qonunga hilof va aybli qilmishni sodir etishdan o'zini tiygan va (yoki) muayyan jinoiy oqibatlar kelib chiqishining oldini olgan shaxs hulq-atvorining qonuniy

⁴ O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi 25,97-modda

⁵ Jinoyat huquqi maxsus qism SH.T.Ikramov

harakatidir. Shaxs boshlagan jinoiy faoliyatni (jinoyatga tayyorgarlik ko'rish va jinoyat sodir etishga qasd qilishni) oxiriga yetkazish mumkinligini anglagan holda ixtiyoriy va uzil-kesil to'xtatishi jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish deb topiladi. Jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytishning asosiy huquqiy oqibati – uning jinoiy javobgarlikni istisno qilishi. Misol uchun Komila erini zaharlash uchun zahar qo'shilgan kotlet tayyorladi va kechki ovqat vaqtida kotletni eriga berdi eri kotletni olib yemoqchi bo'lganida Komila erining qo'lidagi kotletni tortib olib qo'yib uni chiqindiga tashlab yubordi manashu holat jinoyat sodir etishdan ixtiyoriy qaytish deb topiladi.

Jinoyat Kodeksining 97-moddani sharhlaydigan bo'lsak⁶:

Qasddan odam o'ldirish deganda, huquqqa xilof ravishda, qasddan boshqa shaxsni hayotidan mahrum qilish tushuniladi. Odam o'ldirish jinoyatining jinoiy-huquqiy xususiyatini baholashda «huquqqa xiloflik» zaruriy belgi hisoblanadi. Mazkur belgi huquq doirasida sodir etilgan odam o'ldirishni qasddan odam o'ldirishdan farqlashga imkon beradi. Shaxsni qasddan odam o'ldirganlikda ayblash uchun, odam o'limi kelib chiqqanligining o'zi yetarli hisoblanmaydi. Uning uchun albatta shaxs hayotini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlarning buzilganligini aniqlash kerak. Shu nuqtai nazardan qasddan odam o'ldirish jinoyatining bevosita ob'ektini boshqa shaxs hayotini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar tashkil etadi. Qasddan odam o'ldirish jinoyati moddiy tarkiblidir. Shu sababli mazkur jinoyatni tugallangan deb e'tirof etish uchun boshqa shaxs hayotidan mahrum etilishi tariqasidagi oqibat kelib chiqishi talab etiladi. Agar ijtimoiy xavfli qilmish natijasida shaxsga bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra odam o'limi ro'y bermasa, qilmish qasddan odam o'ldirish jinoyatiga suiqasd qilish deb kvalifikatsiya qilinadi. Qasddan odam o'ldirish jinoyati ob'ektiv tomonining zaruriy belgisi qilmish va jinoiy oqibat o'rtasida sababiy bog'lanishning mavjudligi hisoblanadi. Qasddan odam o'ldirish jinoyatining sub'ektiv tomoni aybning qasd shaklida sodir etiladi

⁶ Jinoyat huquqi kursi M.H.Rustamboyev

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Qasddan odam o'ldirishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida»⁷ 2004 yil 24 sentyabr 13-sonli qarori O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi qarorlari to'plami. Qasddan odam o'ldirish jinoyatini sodir etayotganda aybdorning qasdi egri qasd hisoblanishida u jabrlanuvchini hayotdan mahrum etish qasdi bilan harakat qiladi, qilmishining ijtimoiy xavfli oqibatlariga ko'zi yetadi, biroq, bunga ongli ravishda yo'l qo'yadi. Ongli ravishda yo'l qo'yish – aybdor o'zining qilmishi natijasida jabrlanuvchining o'limi kelib chiqishi mumkinligini qabul qilishga tayyor ekanligini anglatadi deb yozilgan shulardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak Komila Jinoyat Kodeksining 25,97-modda 1-qismi bilan kvalifikasiya qilinib javobgarlikka tortiladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenum qarori
- 2.O'zbekiston Respublikasining Jinoyat Kodeksi
- 3.Jinoyat huquqi kitobi M.H.Rustamboyev 2006 yil
- 4.Jinoyat huquqi kursi M.H.Rustamboyev
- 5.Jinoyat huquqi maxsus qism SH.T.Ikramov
- 6.www.lex.uz

⁷ O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Qasddan odam o'ldirishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida»⁷ 2004 yil 24 sentyabr 13-sonli qarori